

**SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
FILOZOFSKI FAKULTET U OSIJEKU
FILOZOFSKI FAKULTET U PEČUHU**

**ZBORNIK RADOVA S MEĐUNARODNOGA
ZNANSTVENOGA SKUPA**

**ZLATNI DANCII – ŽIVOT I DJELO(VANJE)
NADE IVELJIĆ**

OSIJEK, 2009.

**ZBORNIK RADOVA S MEĐUNARODNOGA
ZNANSTVENOGA SKUPA**

Uredništvo

Ernest Barić (Pečuh)
Dragica Dragun (Osijek)
Dragica Haramija (Maribor)
Polina Korolkova (Moskva)

Za izdavača

Višnja Pavičić Takáč

Recenzenti

Ana Pintarić (Osijek)
Ljudmila Vasiljeva (Lavov)

Lektura

Ana Pintarić

*Prijevod sažetaka na engleski
Romana Čačija*

Crtež na naslovnici

Ivan Lovreković, ak. slikar
Josip Pavić, ak. slikar: Portret Jagode Truhelke

CIP dostupan na računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
Pod brojem 731944.

ISBN: 978-953-314-012-4.

Tisak

Filozofski fakultet Osijek

Naklada

300 primjeraka

ZLATNI DANCII – ŽIVOT I DJELO(VANJE) NADE IVELJIĆ

(U Osijeku, 2. i 3. travnja 2009.)

Uredila

Ana Pintarić

U Osijeku, 2009.

KAZALO

Doviđenja, Lunjo! U spomen Nade Iveljić	7
Riječ urednice	13
Stjepan Hranjec: Poetika Nade Iveljić	21
Ivan Bošković: Kratke priče Nade Iveljić	31
Jasna Ažman: Nada Iveljić i naslovljavanje priča	39
Andrijana Kos-Lajtman Usmenoknjiževni i mitološki modeli u pripovjednim zbirkanama Nade Iveljić	45
Ivana Pepić: Usmenoknjiževno podrijetlo likova u stvaralaštvu Nade Iveljić	73
Sanja Franković: Likovi lutaka u prozi Nade Iveljić	87
Marina Gabelica: <i>Oživljene</i> životinje: životinje kao likovi u pričama Nade Iveljić	115
Ivana Ivančić: Obitelj kao suvremena i svevremena tema u djelima Nade Iveljić	127
Vedrana Živković: Prostor u romanima Nade Iveljić	139
Mihajla Savić: Domovinski rat u prozi Nade Iveljić	163
Olha Kravec: Ukrajinsko-hrvatski božićni triptih	173
Ljudmila Vasiljeva: Jezik priča Nade Iveljić	179
Ivana Lauš, Nina Mance: Frazeologija u romanima Nade Iveljić	187

Dubravka Smajić:	
Usklidnost u bajkovitoj prozi Nade Ivejić „Zagrebački vrapčić“	209
Irena Vodopija, Lidija Bakota:	
Tvorbene jezično-stilske osobitosti romana Nade Ivejić	223
Jadranka Nemeth-Jajić, Dijana Dvornik:	
Priče Nade Ivejić u obzoru učeničkih očekivanja	239
Irena Krupes Šimunović, Emina Berbić Kolar:	
Govorne pogreške učenika u stvaranju priče na poticaj književnog predloška Nade Ivejić	255
Sandra Centner, Valentina Majdenić:	
Tekstovi Nade Ivejić iz udžbenika za niže razrede osnovne škole kao poticaj jezičnom izražavanju	271
Marko Ljubešić:	
Dramske mogućnosti na primjeru romana <i>Bičeli patuljak</i> Nade Ivejić	279
Dubravka Težak, Sanja Polak:	
Obilježja priča Nade Ivejić i njihova interpretacija u priručnom obrazovanju	291
Vesna Bjedov:	
Književni ostvarenji Nade Ivejić kao lingvometodički predlošci	305
Прибытко Геннадий Викторович:	
“Пейзаж у “Казках жыцця” Якуба Коласа\ Пейзаж в «Сказках жизни» Якуба Коласа \ Views (of nature) in Jakub Kolasa's „Tales of Life“	331
Рибичко Геннадій Вікторович:	
Алегорієвські лікві і „Річана життя” Якуба Коласа	335
Ана Ринтариć:	
Критика о књижевности НADE IVEJIĆ	341
Katja Bakija:	
Riječi od zlata - osobitosti pripovjedačkog postupka Nade Ivejić	367
Popis sudionika	373
Prilozi	377
Program rada	
Zahvalnice za dugogodišnje sudjelovanje i prinos znanosti o dječjoj književnosti	

DOVIDENJA, LUNJO!

- u spomen Nadi Ivejić (4. travnja 1931. – 6. rujna 2009.) -

DODI DA TI PRIČAM... Pričat ću ti priče „o zemljama koje, poput PLAKATIDE, nisu upisane u ljudske zemljovide. Plakatida je najljepša, ona je iznimna. - Znam, nalik je Atlantiidi. Zapravo predstavlja vječnu želju da se osvoji nešto izvan postojećeg. Vjerujući, dakako, da je to nešto *bolje*.” Tako je spisateljica 40-tak godina doživljala svoje male i velike čitatelje u želji da ih obogati novim svjetovima duha i dobrote.

Nad njezinim se književnim djelom iz priče u priču sve više nadvijalo sunce, plavičasto bjelocasti oblaci, šarena duga, dječja lica, veliko more, sitne tratinčice, čovječuljci, licitarska srca, kišobran, čipke, mačići, slova, šuš, kožušcić, papučiće spavalice, vodenjacići, vrapčići... svi hrle u priču očarani njome kao sivenim pjesmom... dok se „lagano ali nezaustavljivo spuštao (se) sumrak, nalik ruci koja slama cvijet dana. Svjetlost se gasi u sutonjem rumenilu, pojačanom žarkim bojama jeseni. Zrak zalazećeg sunca na zlatnom i crvenom lišću doimaju se kao plaminci koji će izazvati požar.” (*Mogut*)

A toga rujanskoga dana 2009. odjednom nestane sve te raskoši i sve obavije sumrak u kojemu „sjene zaplešu, a obrisi predmeta potamne. U turopljiskim šumama mnogo je hrastovih stabala i nije teško pod nekim od njih zamisliti moguta kako stoji ogmut dugim ogrtačem od tamne čohne dok mu šušir širokog oboda baca sjenu na lice ...” – ali je teško zamisliti da se taj rujan okomio i pokazao svoju zlu ćud. Otišla je Nada Ivejić, klasik hrvatske dječje književnosti, spisateljica zlatnoga doba u kojemu je najsajiniji trolist Škrinjarić-Ivejić-Stahuljak, kako je rekao Stjepan Hranjec. Otišla je Nada Ivejić na Konjicu sa zlatnim sedlom... kako je i došla onoga plavičastoga dana...

Velikoj hrvatskoj spisateljici u čast održali smo znanstveni skup ZLATNI Danci 12 – ŽIVOT I DJELO(VANJE) NADE IVEJIĆ. Tada, u travnju 2009., nije se slutilo da je rastanak tako blizu... Svaki predočeni rad ujedno je i pozdrav velikoj hrvatskoj spisateljici Nadi Ivejić. Evo izvadaka iz radova sudionika skupa.

Stjepan Hranjec: „Ovu svezu, lijepo i dobro, koju je sročio još Platon, nalazimo u Truhelke i Ivane Brlić-Mazuranić, te je, dakle, Nada Ivejić nastavljajica temeljnoga poslanja dječjega književnoga teksta – stvoriti ga lijepim, ostvariti njime umjetnost riječi, ali ujedno tu umjetničku organizaciju osmisliti, «osvrstati», dati joj funkciju jer imaće ljepota sama za se ne će imati smisla. Upravo tim plodonosnim

Irena Vodopija

Učiteljski fakultet u Osijeku

UDK 811.163.42:42

UDK 821.163.42.09-93-31

Primljeno: 23. listopada 2009.

Lidija Bakota

Učiteljski fakultet u Osijeku

TVORBENE JEZIČNO-STILSKE OSOBITOSTI ROMANA NADE IVELJIĆ

U radu se izdvajaju otkloni od spisateljičina običnoga, uobičajenoga, svakodnevnoga, automatiziranoga načina izražavanja, a koji svojom rijetkošću neobičnošću, novošću začuđuju čitatelja i svraćaju na sebe pozornost. Naime, u stilističkoj se analizi književnournjetničkoga teksta daje „prednost ili se bar usmjeruje pozornost na jezične pojavnosti koje su rjeđe, žargonske, zastarjele, neologistične, alogijske i sl.), pa čak i na one pojavnosti koje su u suprotnosti s normativnim načelima, koje su po čemu nepravilne (ili 'nepravilne')“ (Pranjeković 2002: 156). U radu se takvi izrazi smatraju stilski obilježjenima ili stilogenima. Lingvostilistička analiza obuhvatila je romane Nade Iveljić koje je objavila u 80-im godinama 20. stoljeća: *Pozdravite novoga jahca* (1982.), *Kiosk na uglu ulice* (1983.), *Zlatarovo malo zlato* (1988.), *Ridokosa primadona* (1989.), *Dječji dom* (1989).

Ključne riječi: recepcija književno-umjetničkoga djela, jezično-stilska analiza, Nada Iveljić.

Književno djela kao jezična umjetnina

Norma je temeljna značajka standardnoga jezika. Poznato je supostojanje dviju normi – jedna koju karakterizira jezik kao sustav, utvrđena je lingvistički i naziva se **implicitnom normom**, a drugu karakterizira jezik kao standard, utvrđena je sociolingvistički i naziva se **eksplicitnom normom**. Iz toga proizlazi da implicitna norma i eksplicitna norma nisu iste, kao ni jezik kao standard i jezik kao sustav. (Silić 2006).

Jezik književnoga djela ne podvrgava se normi jezika kao standarda nego normi jezika kao sustava. „U jeziku je književnoga djela dopušteno i strukturno i semantičko odstupanje od u standardnome jeziku uobičajena postupka.“ (Silić 2006: 160). Književnik, kada se ogrješuje od norme standardnoga jezika, ne čini to „usprkos“ jeziku nego iz potrebe da „svojim jezikom kaže ono što nanjerava reći“ (Silić 2006: 158).

Zanimanje za jezik književnoga djela proizlazi iz promatranja književnoga djela kao jezične umjetnine. Književno je djelo satkano od riječi i rečenica, ono se ostvaruje isključivo jezičnim materijalom. „Sve što čitalac nalazi u djelu dano je preko jezičnog medija.“ (Katičić 1971: 191). Pristup književnome djelu, njegovo

razumijevanje i doživljavanje proizlazi iz njegove jezične strukture. Lešić kaže: „Sve što postoji u književnom djelu ostvareno je u jeziku i spoznaje se pomoću jezika.“ (Lešić 1975: 9).

Na jezik se književnoga djela gleda kao na izbor iz ukupnosti izražajnih sredstava što ih nudi jezik kao sustav, a ne jezik kao standard. Jezik je „ukupnost izražajnih sredstava kojima raspoložemo kada oblikujemo jedan iskaz.“ (Pranjić 1985: 52). I pojam se stila definira izborom među izražajnim sredstvima što ih nudi jezik kao sustav.

Jezično-tvorbena stilogenost u romanima Nade Iveljić

U književnoumjetničkom djelu pišev izbor jezičnih jedinica postaje činjenicom koja se može ispitivati. Izbor jezičnih jedinica ostaje koristan instrument analize koji „u mnogim slučajevima može osvijetliti ekspresivna sredstva jezika i način na koji je pisac iskoristio ta sredstva...“ (S. Ullmann, prema: Lešić 1975: 174). Marko Samardžija (2003: 11) ističe kako pisac u stvaralačkom radu pokušava razmaknuti granice jezičnih mogućnosti, što ih nudi jezik kao standard, i proširiti ih mogućnostima što ih nudi jezik kao sustav. Te proširene granice jezika kao sustava vidljive su u piševom vlastitom jezičnom stvaralaštvu. Primjer je vlastitoga jezičnoga stvaralaštva Nade Iveljić izraz *budan budnacat* koji je zapravo spisateljičin analogan izrazu *sam samcat*. Zato sada, noću, sjedi na postelji *budan budnacat*. (*Kiosk na uglu ulice*, 40) Spisateljica je iskoristila jezična sredstva što ih nudi jezik kao sustav i stvorila etimološku figuru riječi u kojoj se ponavlja isti korijen u dvjema riječima. Isto stisko sredstvo ponavlja i u romanu *Pozdravite novoga jahača*: Svi su slavili *slavlje*. (*Pozdravite novoga jahača*, 51) On je na neki način shvaćao da on i njegov gospodar *slave slavlje*. (*Pozdravite novoga jahača*, 52).

Različiti načini da se izrazi jedna te ista ideja ili misao rezultat su postojanja stilističkih varijanti u jeziku kao sustavu. Stilističke su varijante vezane „uz IZBOR da se nešto između više mogućih načina kaže samo na jedan jedini.“ (Pranjić 1985: 53). Izbor jezičnih varijanti nije izbor između jednakovrijednih izražajnih vrijednosti. Jer, kada bi to tako bilo, ne bi postojala piševa potreba za izborom baš te, a ne neke druge riječi, koja najbolje predoduje smisao koji pisac želi prenijeti. Kada bi stilističke varijante bile jednako vrijedne, pisac bi uvijek istu misao izrekao na isti način. A u stvaralaštvu to nije tako. U vlastitom jezičnom stvaralaštvu pisac bira one jezične jedinice koje mu omogućuju da najbolje izrazi ono što je namjeravao reći. III: pisac se odlučuje za onaj «izraz koji u određenom trenutku najbolje pogađa njegove komunikacijske nakane.» (Bagić 1997: 10). Na pitanje zašto je pisac izabrao baš tu riječ a ne neku drugu, ne može se pouzdano odgovoriti jer „nije

¹ Da bi neki izraz dobio status stilske figure, mora udovoljavati određenim kriterijima (antičkim): odstupanje od uobičajene upotrebe, odnosno mora udovoljiti kriteriju oneobičajenosti (koji su uveli formalisti).

najvažnije, a nije ni lako, ustanoviti je li izbor svjestan ili nesvjestan (spontan), je li namjeran ili nenamjeran, a možda i slučajan.“ (Samardžija 2003: 11).

Tvorbene i leksičke varijante mogu se međusobno jezičnopsihološki razlikovati. Izbor jedne, a ne druge leksičke varijante potvrđuje njezinu različitu vrijednost koju jezična jedinica ima prvotno u piševoj jezičnoj svijesti, a potom i u svijesti recipijenata. Leksičke varijante, na primjer, mogu nositi sa sobom jači emocionalni naboj, imati dodatno konotativno značenje i sl.

Supostojanje stilističkih varijanti (tvorbenih i leksičkih) potvrđuje izbor što ih je spisateljica učinila u romanu *Ridokosa primadona*. Problem odnosa majke i kćeri opterećen majčinom karijerom operne pjevačice i odrastanja bez roditelja, a uz baka i djeda, spisateljica je, između ostalog, pokazala i izborom jezičnih sredstava u stvaralačkom činu pisanja. Sanjin odnos prema majci opterećen je ljubomorom, krivnjom, inatom, prkosom, prikrivenom, nikad jasno izrečenom i iskazanom ljubavlju, određen je i izborom stilskih varijanti u kćerinom obraćanju majci; operna je pjevačica za malu ridokosu primadonu (koja zbog svoje crvene kose mora nositi i teret majčina epiteta) *mama* i *stara*. Leksičke varijante jasno pokazuju s jedne strane kvalitetu odnosa što ju ridokosa primadona ima prema majci, a s druge strane kćerino odrastanje u kojem majka više nije ni *majka* ni *mami* nego *stara*.

Ona je mamu počela zvati „*stara*“. Nikakvim molbama ni kaznama nisu je uspjeli odvratiti od toga. Uživala je gledati mamini bijes i uvrijeđenost u očima. (*Ridokosa primadona*, 41) A mama, njoj usprkos, dobro izgleda. Kad joj Sanja u društvu odraslih bubne „*stara*“, svi se zagledaju. Ne, mama Marija nije *stara*: Lijepa je, dočernuje se, pazi na svoj izgled. To Sanju još više razdražuje. Ima ona s mamom neke nerasčišćene račune. Ipak zna da se ružno ponaša. Osjeća to. (42) Od srca se nasmijala kad joj je Sanja riječima predložila kako njena *stara*... oprostite mama, na onom svom jednom portretu nalikuje na poglavicu indijanskog plemena. (74).

Još jedan izbor leksema pokazuje bunt, revolt, prkos, ironijski stav prema životu operne pjevačice: *ridokosa primadona* poziva prijatelje na *ostanjke* nakon majčine zabave što ju je upriličila u obiteljskoj kući: „Kada sam se ujutro probudila, u kuhinji sam zatekla čopor djece: milostiva Sanja pozvala ih na «*ostanjke*»... Još na kuhinjskom stolu visi papir na kojem piše: Dođite na *ostanjke*, Sanja. Ljubazan poziv, zar ne?“ (*Ridokosa primadona*, 47).

Ljubazan poziv, kako ga je ironijski nazvala Sanjina baka, pokazuje revolt prema majčinom načinu života i karijeri operne pjevačice. Osjećaj manje vrijednosti, nevrjednosti, nebrige i zanemarenosti Sanja je prenijela u jezični izraz – u poziv na *ostanjke večere*, koje namjerava kušati sa svojim prijateljima. Sanjina unutarnja potreba biti bliže majci, i fizički i emocionalno, konkretno/doslovno i preneseno/apstraktno izrečena je izborom između dviju stilističkih varijanti riječi *mekoća* – *mekola*. „Skinula ga je s vješalice, izvrnula krzno i u njemu se skupčala. Bilo je tako meko, tako je snažno mirisalo po mami. Utonula je u njeg ne misleći da leži u hodniku, da gužva skupocjeni ogrtač. Osjećaja je *mekotu* i toplinu. Ona je s

mamom. Mama je s njome. Tako dugo bila je daleko od nje – sada su jedno. Prožeta žuđenom srećom zaspala je u mekoći krzna kao u paperju. Da je imala ranu, ne bi je osjetila. Zaštićena!" (*Ridokosa primadona*, 21-22).

U navedenom ulomku romana odnos je riječi *mekoća* – *mekota* odnos njihova denotativnog (doslovnog) i konotativnog (prenesenog) značenja. Obje riječi imaju isto denotativno značenje: *mekota* – svojstvo onoga što je meko³; *mekoća* – svojstvo onoga koji je mek, onoga što je meko³. Riječ *mekota*⁴ u navedenom kontekstu ima i dodatno konotativno značenje: označava osjećaj majčine prisutnosti, blizine, brige i zaštite; osjećaj potaknut, izazvan konkretnim predmetom – mekoćom krzna. Dakle, riječ je o emocionalnoj mekoći spram predmetne mekoće; apstraktnost emocionalnih čuvstava spram osjetljivog svojstva predmeta. Zaštićena u mekoći majčine blizine svoju je potvrdu dobila u predmetnoj konkretnosti – mekoći majčina krzna.

Sinonimske se varijante mogu promatrati kao stilističke varijante ako „u osnovi imaju zajedničko logičko značenje a različit afektivni ton, upotrebnu vrijednost, intenzitet i slično." (Antoš 1974: 62) i riječi tada mogu biti potencijalni morfonostilemi. Lingvostilistička analiza Iveljićinih romana pokazuje upotrebnu vrijednost sinonimskih (i stilističkih) varijanti.

a) Sinonimske varijante prema starosti (jedne su riječi starije, druge novije): *milicija* – *policija*. Riječ *milicija* povijesno označava policiju u socijalističkim državama; redarstvo (RHJ 592). Danas riječ pripada povijesti, ima obilježje povijesne činjenice.

Oboje su je tražili, obavijestili *miliciju*, ali Sanji ni traga. (*Ridokosa primadona*, 62)

Uz *miliciju*⁵ u istom romanu supstoji i riječ *policija* u značenju pripadnik francuskoga redarstva. Različitim leksičkim izborom učinjeno je ne toliko značensko koliko državno i društveno-političko razgraničavanje pojmova *milicija* – *policija*. Socijalistički poredak spram zapadnjačkog, kapitalističkog poretka uz koji stoji i negativna konotacija izborom leksema (*odvratna*). U tom smislu navedena sinonimska varijanta ujedno je i stilistička varijanta, morfonostilem.

² Hrvatski enciklopedijski rječnik, Novi Liber, Zagreb, str. 726.

³ Rječnik hrvatskoga jezika, glavni urednik Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 583.

⁴ Izvedenice sa sufixom –ota izvedene su od pridjeva. Sufiks je vrlo slabo plodan. Izvedenice su većinom zastarijele ili zastarijevaju. Najčešće imaju apstraktno značenje: *divota*, *dobrota*, *grozota*, *krasota*. Stjepan Babić navodi da mogu imati i konkretno značenje: *mekota* (ono što je meko), *vrednota* (vrijedna stvar). Izvedenice sa sufixom –oća najčešće imaju apstraktno značenje. Označuju osobinu onoga što znači pridjev u imeničkoj osnovi: *bedastoća*, *čistoća*, *čvrstoća*, *finoća*, *mekoća*. Vidi: Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2002., str. 355.

⁵ Leksem *milicija* javlja se i u ostalim romanima Nađe Iveljić: ...zvao je *miliciju* i organizirao potragu. (*Pozdravite novoga jahca*, 56), ...zove prometnu *miliciju* (*Kiosk na uglu ulice*, 99).

...uloga odvratnog prefekta *policije* odgovarala mu je. (*Ridokosa primadona*, 94).

b) Sinonimske varijante prema intenzitetu (neke su varijante slabijega druge jačega intenziteta): *mekoća* – *mekota* o kojima je već bilo riječi kao stilizmima različitih konotacijskih vrijednosti.

c) Sinonimske varijante prema namjeni (prema jezično-stilskom području na kojem se upotrebljavaju): riječi pripadaju različitim funkcionalnim stilovima hrvatskoga jezika). Takve su sinonimske varijante: *pare* – *lova*; *pare* – *novac* i *mirovina* – *penzija*.

Sinonimske varijante *pare* – *lova* – *novac* pripadaju različitim funkcionalnim stilovima. Prve dvije dio su razgovornoga stila, a treća je njihova standardnojezična inačica (varijanta). *Para* znači 1. žarg. novac 2. pov. stoti dio dinara, kao novčane jedinice (u SFR Jugoslaviji ili hrvatskoga dinara u Republici Hrvatskoj itd.) 3. (ob. mn. pare) novac, novčana sredstva 4. rij. Kovani komad novca općenito, novčić, kovanica. (HERJ 916). Uz riječ *lova* u *Rječniku hrvatskoga jezika* stoji oznaka šatr. (šatrovački izraz) i njezina standardna inačica: *novac*. (RHJ 551).

Sinonimske varijante *pare* – *lova* u rečeničnom kontekstu dio su frazeološkoga izraza za razliku od leksema *novac* koji nije dio frazema.

...a ljudi ih...*kupuju za velike pare*. (*Zlatarovo malo zlato*, 14)

...ne trebaš davati *pare* (*Zlatarovo malo zlato*, 14)

...gledam koliko *lovu* diže stari Frey. (*Zlatarovo malo zlato*, 38)

...i njihova uništena odjeća ne valja pet para. (*Kiosk na uglu ulice*, 45)

Ostavi novac! Vidi ti njega! (*Kiosk na uglu ulice*, 9)

Prema namjeni razlikuju se i sinonimske varijante *mirovina* – *penzija* zabilježene u romanu *Kiosk na uglu ulice*. Riječ *mirovina* pripada standardnom jezičnom sustavu, a *penzija* je njezina razgovorna inačica (varijanta). Kada Franjo, prodavač u kiosku na uglu ulice, podnosi zahtjev za odlazak u mirovinu, spisateljica bira standardnojezični izraz – *mirovina*, koji je kao leksem ušao i u administrativno-poslovni stil izražavanja. Kada Franjo dobije rješenje o mirovini, postao je *penzioner* (a ne umirovljenik). Dakle, onako kako bi se reklo razgovornim stilom koji je obilježje neposredne svakodnevne komunikacije. „Otišao je u upravu i rekao da želi u *mirovinu*...Sad će za nove koji dolaze biti s t a r i k o j i š e ć e . *Penzioner*. (*Kiosk na uglu ulice*, 102).“

Riječ ili izraz u književnoumjetničkom tekstu može biti stilogen (stilski obilježen) samo ako se promatra u kontekstu u kojem se nalazi. Izolirana riječ sama za sebe nema stila. Tek ju u kontekstu „možemo osjetiti i utvrditi njena stilska obilježja, njenu posebnost, njen stil. (Lešić 1975: 141). Dakle, stilističke se vrijednosti jezičnih elemenata ne mogu promatrati izvan konteksta u kojem se pojavljuju. Broj izražajnih sredstava (stilenata) u književnom djelu ne govori o vrijednosti pišćeve stila. Ne može se reći da je djelo stilski bolje ili lošije s obzirom

na broj stilogenih elemenata u njemu. Izbor jezičnih jedinica u književnom djelu određuje se potrebom za odgovarajućim smislom.

Stilsku izražajnu vrijednost što ga ima riječ u književnoumjetničkom djelu pokazat će primjer iz romana Nade Ivešić *Ridokosa primadona*. Odrastanje bez majčine prisutnosti utjecalo je na Sanjin doživljaj svijeta. Njega je spisateljica jezično odredila dajući mu dodatnu stilsku vrijednost, učinivši ga stilogenim. „Svijet i nije tako velik da bih se bojala nepoznatoga – držeći se djedu za ruku govoreći je djevojčica... Zaista svijet nije velik, pomisli opetovano, jer je svijet u dječjem poimanju njegov poznati dio. I Sanjini prijatelji misle tako; na primjer ona ista Dorica koja s djedom ide u Hrvatsko zagorje također ne smatra da je svijet čudo bez kraja i tvrdi joj u lice da ga je upoznala. Ipak je njegovo tajnovito *bezmjerje* pomutilo Sanjinu bezbrižnost.” (*Ridokosa primadona*, 6).

Sanjin doživljaj svijeta kao *bezmjerja* (nečega što se ne može izmjeriti, što nema ni početka ni kraja, što je neizmjereno, beskonačno, beskrajno, bezgranično) nosi sa sobom i slutnju nepoznatoga i strah neizvjesnoga. Jer mama je „otputovala poslom u svijet”. Zanimljivo je da spisateljica doživljaj djevojčicina svijeta imenuje, a ne opisuje ga. Navedena imenica *bezmjerje* umjesto očekivanijega pridjeva (*neizmjeran*, *neizmjerljiv*, *beskrajn*, *bezgraničan*) konkretizira stvarnost, opredmećuje ju. Imenovanje svijeta apstraktnim pojmom *bezmjerja* postalo je stilski obilježeno – stilogeno.

Iako se stilističke vrijednosti jezičnih elemenata mogu utvrditi tek u kontekstu u kojem se nalazi, za ocjenu se njezine stilogene vrijednosti ne može doći bez njezina prethodnoga izlučivanja iz konteksta⁶ i raščlanbe na jezične sastavnice. (Samardžija 2003: 92). Riječ *bezmjerje* tvorbeno je nastala prefiksarno-sufiksalsnom tvorbu: bez + mjer + je. Prefiks bez- u imeničkoj je tvorbi slabo plodan. Uglavnom dolazi u nekoliko starijih složenica ili u individualnoj tvorbi: *besvijest* (uobičajenije *nesvijest*), *besan* (uobičajenije *nesanica*) (Babić 2002: 376), a znači lišenost, njezanje osnovnoga pojma ili njegovu suprotnost (*bezmjerje* – ono što nema mjere). Sufiks -je vrlo je plodan (*biserje*, *brezje*, *gorje*, *zvijerje*, *perje*), često dolazi u prefiksarno-sufiksalsnoj tvorbi (*bezumlje*, *bespranje*, *bezakone*, *beznađe*, *bezvjerje*...) i znači što konkretno ili što apstraktno. (Babić 2002: 163). Polazna riječ podvrgnuta lingvostilističkoj analizi – *bezmjerje* – nije zabilježena u rječnicima suvremenoga hrvatskoga jezika. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* navodi pridjev *bezmjeran* (110), *Rječnik hrvatskoga jezika* upućuje na bolji izraz: *bezmjeran* → *neizmjeran* (69), *Hrvatski jezični savjetnik*: *bezmjerni* >⁷ *neizmjeran*, *beskrajn*, *bezgraničan* (386).

⁶ Michael Riffaterre stilistički kontekst definira kao „lingvistički uzorak iznenada prekinut nepredvidivim elementom.” Vidi: Michael Riffaterre. *Kriteriji za stilsku analizu*, Quorum, br. 5/6, Zagreb, 1989., str. 535, preveo: Denis Pleić.

⁷ U *Hrvatskom jezičnom savjetniku* znakom > (bolje) upućuje se na bolje (sustavnije, funkcionalnije, svrhovitije, običnije, potvrđenije, proširenije, produktivnije) ili standardnojezično-preporučljivije inačice... Znak > znači da je leksička ili tvorbeno inačica s

Iako *bezmjerje* ne bilježe rječnici suvremenoga hrvatskoga jezika, lingvostilistička analiza neće ju proglasiti ni pogriješnom, ni lošom, ni regionalnom, ni dijalektalnom ni arhaičnom... Književnik je u svom stvaranju slobodan. On ne robuje normi jezika kao standarda. U svom stvaralačkom radu pisac iskorištava jezične mogućnosti jezika kao sustava, a ne jezika kao standarda. (Silić 2006: 124). U jeziku je književnoga djela dopušteno svako odstupanje od uobičajenoga postupka u standardnome jeziku. Ili: „Sa stilističkoga gledišta pogotovu je sve dopušteno što služi ekspresivnosti.” (Pranjić 1985: 35). Stoga ne čudi što navedeni stilem upotrebljavaju i drugi književnici: „Pod površinom mu se mršti i mreška valovlje kao *bezmjerje* srebrnih zmija... (A. G. Matoš. *Sabrana djela* 1955.)

Zamisli nove, i u čas s dragom i ove prekrili, / *Bezmjerje* novo dok pukne svjetova valovnim šumom... (Ante Tresić Pavičić. *Valovi misli i čuvstava*, pjesme 1903.)

„Granice, znam, što su uže / *Bezmjerje* veće je straha... (Petar Šegedin. *Mrtvo more*, 1953., *Svi smo odgovorni* 1971.)

„Ali, svejedno, ovo što se nada mnom diglo do u *bezmjerje* jest ipak: noć. (Petar Šegedin. *Svi smo odgovorni* 1971.)

„...i duša se moja, / koja vječno ljubi, / kao jeka tvoja / u *bezmjerje* gubi. (Milan Begović. *Izabrane pjesme*).

U svom stvaralačkom radu pisac iskorištava jezične mogućnosti jezika kao sustava u kojem „nema arhaizama, dijalektizama, regionalizama, barbarizama, vulgarizama ni bilo kakvih 'izama'.” (Silić 2006: 124). Upotrijebljeni u književnoumjetničkom tekstu žargonizmi (uobičajeni za razgovorni stil izražavanja) u kontekstu u kojem se sada javljaju imaju opravdanja: posezanje za žargonizmima najčešće je u funkciji govorne karakterizacije likova koji načinom govora izražavaju svoju generacijsku pripadnost mladima. U romanima Nade Ivešić upravo je riječ o takvom funkcionalnom pojavljivanju žargonizama:

- Prokletstvo, kad imam *curu* koja vječno želi sjediti u kinu. Što će ti takva *cura*? (*Pozdravite novoga jahača*, 37).

- Baš vam hvala *cure*! (*Dječji dom*, 69).

- E, moj Grga, ni *cure* danas više nisu kao što su bile. (*Zlatarovo malo zlato*, 71).

- Sve će te *cure cmoknuti* čim te sutra ugledaju. (*Zlatarovo malo zlato*, 80).

- A Sanju trenutno u Gornjem gradu smatraju najvišom *curom*... (*Ridokosa primadona*, 39).

- Kao da mu je smetalo što neće biti sâm sa svojim novim «*frendom*».

(*Pozdravite novoga jahača*, 18).

- Ona je *frendica* moje setre... Mi smo *frendovi* od malih nogu. (*Ridokosa primadona*, 66).

desne strane toga znaka s kojeg razloga, ili s više njih, bolja od leksičke ili tvorbene inačice s lijeve strane tog znaka. HJS, str. 22.

- Buksi je skiselo *facu*... (*Pozdravite novoga jahaća*, 16).
- Jedino tebe primamo u društvo jer si *gala faca* za rodni grad – razljuti se Dora. (*Zlatarovo malo zlato*, 21).
- Razredna *škvadra* nije dijelila njegov zanos. (*Pozdravite novoga jahaća*, 23)
- Navikla sam, imam dobru *škvadru*. (*Zlatarovo malo zlato*, 99).
- Dobro, *kružim zez*, ne pravi se pametan... (*Zlatarovo malo zlato*, 86).
- Ja bih ga učinio ljepotanom, uveo u *diskač*... (*Zlatarovo malo zlato*, 86).
- ...viđet ćeš *famozne tke* – predloži joj Josip. (*Zlatarovo malo zlato*, 29).
- Ti si *famozna gatar*. (*Ridokosa primadona*, 44).
- Kako ti je tek *famozan* bio taj globusić noću! (*Kiosk na uglu ulice*, 86).
- Govoriš kao Ogić, *profa* iz hrvatskog – *fakinski* mu namigne Josip. (*Zlatarovo malo zlato*, 38).
- Živio je tu jedan stari *profa* iz matematike... Čim zatopli, a moj ti *profa* dolazi u parkić preko puta... (*Kiosk na uglu ulice*, 95).
- *Kompić* je pak tvrdio da *profa* ima prednost od pedeset centimetara... (*Pozdravite novoga jahaća*, 43).
- Bar si mi *simpa* – čvrsto ga Jerko odalarni po ramenu... (*Zlatarovo malo zlato*, 23).
- Ako je *simpa*, zašto iz sebe pravi strašila. (*Ridokosa primadona*, 28).
- *Super* ste bili, djeco... (*Ridokosa primadona*, 44).
- *Super* si, nema što! (*Zlatarovo malo zlato*, 61).
- Ona pogađa moje namjere, koja mi *fora* onda može kod nje upaliti... (*Ridokosa primadona*, 44).
- Ti se to meni *ceriš*? (*Zlatarovo malo zlato*, 15).
- ...*cerio* se uz ogradu Luka koji je uvijek imao *kulju* iz matematike. (*Dječji dom*, 52).
- Zlatko se *cerio* ko slon. (*Kiosk na uglu ulice*, 96).
- ...a iz lektire imaš *«kulju»* već dvije sezone. (*Zlatarovo malo zlato*, 22).
- U školi sam već zaradio dva *kolca*, a mislim da je i treći na putu. (*Zlatarovo malo zlato*, 44).
- *Markirala* je kada je htjela... (*Pozdravite novoga jahaća*, 64).
- *Skompao* se s nekim dečkima... (*Zlatarovo malo zlato*, 29).

Leksički je sloj jezika najmanje podložan jezičnoj normi. Na tvorbenoj i leksičkoj razini sloboda se pišćeva izbora ogleda u asocijativnom izboru riječi i njihovoj tvorbi koja može biti protiv svake društveno-jezične realnosti. Književnik u tom smislu potvrđuje slobodu svoga stvaranja. O opravdanosti stvaralačkih mogućnosti što ih nudi jezik kao sustav Josip Silić (2006: 162) kaže: „Svako je stvaranje u jeziku književnosti opravdano – jer je motivirano. Motivacija međutim može biti denotacijska i društveno prihvatljiva, konotacijska i društveno prihvatljiva te konotacijska i društveno neprihvatljiva...“ Zbog toga u jeziku književnoga djela možemo naći i na tvorbene jezične inovacije koje se ne podvrgavaju normi standardnoga jezika (poput tvorenica *kuhinjarka*, *otpuhuljati*...). (Silić 2006: 162). Tvorbena se jezična inovacija prepoznaje u Iveljičinom izrazu *utvaralica* koji je zapravo nastao kontaminacijom od dijelova dviju riječi: *utvara* i *varalica*.

Kontaminacijom se spajaju različite oznake i njihovi dijelovi dobivaju različita složena značenja. Simultana predodžba daju ili više značenja stapa se u novo i neobično značenje koje je u skladu s novim oblikom i s novim sadržajem modernoga književnoumjetničkog djela. (Antoš 1974: 93). U rečenici *Pusti je, vidiš da je neka cifrasta utvaralica!* – *javi se druga djevojčica iz skupine*. (*Zlatarovo malo zlato*, 11) spajaju se dva izraza u novi pojam: *utvaralica* nije samo osoba koja si uništila da mnogo vrijedi, koja se pravi važna (izraz je zapravo povukao za sobom jedno od značenja riječi *utvara*) nego u sebi nosi i značenje riječi *varalica*: onaj koji vara. Biti *utvaralica* znači biti ona koja si uništila da mnogo vrijedi, koja se pravi važna, koja svojom pojavom vara, obmanjuje druge.

Tvorbene i leksičke inovacije u književnoumjetničkom djelu mogu biti opravdane dvama razlozima: ili pisac stvara novi izraz za novi pojam čime nastaju „pravi“, „apsolutni“ neologizmi (što ju lingvostilistička analiza vrlo rijetko potvrđuje)⁸ ili pisac iskoristava ponudene tvorbene mogućnosti jezika kako bi stvorio izraz koji mu je opravdaniji, prihvatljiviji, emocionalniji, koji ima dodatnu konotacijsku vrijednost, koji je u kontekstu u kojem se nalazi stilistički potvrđen i opravdan odnosno koji je stilogen. Nada Iveljić u stvaralačkom činu pisanja niže potencijalne riječi koje nastaju kao rezultat tvorbenih mogućnosti što ih nudi jezični sustav. Tako se, na primjer, u njezinim romanima pojavljuju riječi koje nisu ostvarene (nisu dijelom aktivnoga leksika), ali bi se prema tvorbenom obrascu mogle lako i jednoznačno ostvariti; one su stvaraj već danih jezičnih mogućnosti što ih nudi jezični sustav. Takve su potencijalne riječi:

- *prikrovak* (umjesto *nadstrešnica* – nadnesen zaklon ispred dijela kuće ili terase u obliku krova).⁹ Riječ je o prefiksarno-sufiksnoj tvorbi u kojoj sudjeluje prefiks *pri-* i sufix *-(a)k* koji se dodaju imeničkoj osnovi *krov*. U hrvatskom jezičnom sustavu potvrđena je takva tvorba, npr. *prikrajak* ili slično: *zakutak*, *zapećak*, *zaselak*. Riječ *prikrovak* zabilježena je u romanu *Zlatarovo malo zlato*: „Našavši se za pljuska u gradu ili svom vrtu, ljudi potrče pod *prikrovak*. A gdje ti je *prikrovak* na neboderu u Novom Zagrebu.“ (*Zlatarovo malo zlato*, 43).

- *nagubnica* (umjesto *nagubac*¹⁰ - gubica, brnjica). Izvedenica u tvorbenom sustavu ima prefiks – imenica – nica i pripada prefiksarno-sufiksnoj tvorbi imenica. U hrvatskom tvorbenom sustavu takve su riječi tipa: *okućnica*, *osmrtnica*, *podvornica*, *potkućnica*, *zadušnica*... Riječ *nagubnica* zabilježena je u romanu *Kiosk na uglu ulice*: „Da joj staviš brnjicu ili *nagubnicu*.“ (*Kiosk na uglu ulice*, 53).

- *mrvicar* (umjesto *mrvicač* – onaj koji je malen, sitan, poput mrve). Umanjeničko značenje imenica *mrvicač* dobiva sufixsom *-ić(a)k* od kojega je izvedeno desetak umanjenica od imenica *m*. i *sr*. *r*. od punih i skraćenih osnova:

⁸ Marko Samardžija kaže da iako su novotvorenice zapravo jedan od pulova leksičkoga bogaćenja jezika, njihova bi velika brojnost u jeziku pisca mogla to inače snažno stilističko sredstvo preobraziti u smetnju literarnoj komunikaciji. Upravo zbog toga taj stilski postupak književnici primjenjuju vrlo oprezno i u malim dozama. Marko Samardžija. Piščev izbor. Prinosi (leksiko)stilistici i tekstologiji hrvatskoga jezika, Pergamena, Zagreb, 2003., str. 48.

⁹ Hrvatski enciklopedijski rječnik, str. 781.

¹⁰ Riječ *nagubac* zabilježena je u *Rječniku hrvatskoga jezika* (urednik Jure Šonje), str. 637.

bremićak, grmčićak, kamicćak, konjićak, krajićak, plamićak, pramićak, selićak, vozićak... Te su imenice pojačano umanjeničke s osjećajnim značenjem. (Babić 2002: 111). U romanu *Kiosk na uglu ulice* Nada Iveljić stvara potencijalnu riječ *mrvićar* koja u kontekstu u kojem se nalazi također ima umanjeničko značenje koje se ostvaruje i kao osjećajno (hipokoriistično ili pejorativno): „Mali *mrvićar* ugruran u kiosk.” (*Kiosk na uglu ulice*, 41).

- *šiberje* (umjesto *šiblje*) Riječ je o zbirnoj imenici koja već u sebi ima zbirno značenje ali joj se sufiks –je dodaje kao izrazitiije obilježje toga značenja. Takav je tvorbeni postupak moguć u hrvatskom jeziku što potvrđuju uobičajene riječi: *šikarje, šipražje, zelenje, raskošje...* (Babić 2002: 162). Nada Iveljić, iskoristiivši tvorbene mogućnosti što ih nudi jezični sustav (*šiblje, šibljak, šibljik, šiprag, šipražje...*) stvara potencijalnu riječ – *šiberje* u značenju: zemljište zaraslo u šiblje, samoniklo šiblje, gusto izraslo šiblje (isto što i šikara). „Izide Grga, a ono se gavrani digli iz *šiberja*, grakću oko kuće.” (*Zlatarovo malo zlato*, 68).

Kao primjer Iveljićina istančanoga jezičnog izbora, navest će se i one riječi koje svojom pojavnošću iznenađuju čitatelja jer svojim izrazom (ne toliko značenjem) podsjećaju čitatelja na bogatstvo izražajnih mogućnosti što ih nudi jezik. Krešimir Bagić (1997: 14) kaže da načelno svaki beletristički tekst posjeduje svoju implicitnu gramatiku, svoj intencionalni pravopis i svoj rječnik. Lešić (1975) će reći da je piščev stil jedinstven i neponovljiv, fundamentalna karakteristika njegove ličnosti. Svojim izborom, podastitim u stvaralačkom činu pisanja romana, spisateljica svjesno ili nesvjesno, namjerno ili slučajno, pozornost usmjerava na one riječi koje su rjeđe, neobičnije, možda i zaboravljene.

- *mjekarnica* prodavaonica mlijeka i mliječnih proizvoda; umjesto *mjekarna* (RHJ 604) umjesto *mjekara/mjekarna* poduzeće koje kupuje i prodaje mlijeko te ga preradjuje u mliječne proizvode (RHJ 604), u svakodnevnoj komunikaciji i u značenju trgovine, prodavaonice mlijeka i mliječnih proizvoda: „Iz obilježje *mjekarnice* već je dotrčala prodavačica...” (*Kiosk na uglu ulice*, 9)

- *rebrenica* drveno ili metalno krilo, kapak na prozoru od pomičnih dijelova koji omogućuje reguliranje količine svjetla i zraka (HERj 1114); umjesto *špalene, žaluzine, škarje, grijele, roleme*: „Zato je spustio *rebrenice*... Odmah je podigao *rebrenice* i otvorio prozor.” (*Kiosk na uglu ulice*, 67)

- *šakač* čovjek koji se tuče šakama, športas koji vježba šakanje (RHJ 1214); umjesto *boksač*: U Hrvatskom enciklopedijskom rječniku uz *šakač* stoji oznaka arh. neodm. što znači da je riječ arhaična, neodmaćena, nema komunikativnu vrijednost među izvornim govornicima (HERj 1269): „Ali tući se s nekim *šakačem* iz Trnskog.” (*Pozdravite novoga jahača*, 40)

- *prozivnik* knjiga iz koje se čitaju imena i prezimena (ob. učenike u školi (HERj 1071) umjesto uobičajenije riječi *imenik*: „Barem ga je tako vodio u svom *prozivniku* pod brojem 15 razrednik Vukić, ne bilo ga.” (*Pozdravite novoga jahača*, 18)

- *potvora* arh. iznošenje i širenje neistine o kome (HERj 1007); umjesto *kleveta, objeda*: Nada Iveljić bira iz pasivnoga leksika *potvora*, arhaizam, starinski oblik riječi, umjesto riječi *kleveta, objeda* koje pripadaju aktivnom leksiku. „To je *kukavna potvora!*” (*Zlatarovo malo zlato*, 54)

- *puhnica* isprava koja služi kao dozvola za putovanja iz jedne države u drugu (HERj 1081); umjesto *putovnica*: „Stigao je i tata koji se pobrinuo za Sanjinu *puhnicu*.” (*Ridokosa primadona*, 77)

- *tvrdoglavi* tvrdoglavo se ponašati, tvrdoglavo postupati, tvrdoglavo ostajati pri svome (mišljenju, odluci) (HERj 1366); umjesto *biti tvrdoglav, tvrdoglavo se ponašati*: „On se svojedobno nije mogao *tvrdoglavi*, odricati govor ili bilo kako prosvjedovati.” (*Dječji dom*, 21)

- *nadušak* u jednom dahu (izgovoriti nadušak), u jednom gutljaju (ispiti nadušak) (HERj 781) umjesto *odjednom, u jednom dahu*: „Pročitala je knjigu *nadušak*.” (*Zlatarovo malo zlato*, 20)

- *prodol* dolina omeđena strmim stranama, dubodolina, uvala, prodolina (HERj 989) umjesto *dolina*: „A sama se gora svijja poput zelena vijenca, smjenjujući *prodol* s vrhom, šumom s poljem.” (*Zlatarovo malo zlato*, 49).

Uloga leksika u recepciji književno-umjetničkoga djela

Čitanje je djelatnost koja zahtijeva napor, ali je ujedno izvor užika. Zašto se čita? Ovom ćemo prigodom zanemariti razliku između čitanja potaknutoga vanjskim i unutarnjim poticajima. Čita se iz više razloga:

- radi same priče: okvir radnje, mjesto i vrijeme, tema, motivi, zaplet, likovi, sukobi, očekivanje rješenja
- radi poniranja u svoju unutrašnjost
- radi razumijevanja ljudske prirode i svijeta
- radi jezika književnoga djela
- radi stila nekoga pisca
- radi zadovoljstva. (Hampton, Resnick 2009: 75-76.)

Sve navedene razloge dali su ispitnici različitih dobnih skupina. Većina ih je ipak mislila na književno-umjetničke tekstove. Čitanje književno-umjetničkih tekstova usmjereno je koliko na sadržaj toliko i na jezik i stil, izbor riječi, fraza, način izražavanja. (isto, 76). Koliko sam tekst poticajno djeluje na recipijentovo usvajanje novih riječi i širenje aktivnoga i pasivnoga rječnika, toliko i tekst (pre)zasaćen novim riječima, poznatim riječima novoga značenja i neočekivanim riječima i frazama može biti razlogom nerazumijevanja teksta. Jedan je od čestih razloga nerazumijevanja teksta pa onda i odbijanja čitanja nepoznavanje riječi i izraza. Stoga ponekad ono što se prepoznaje kao snažno stilističko sredstvo ne samo da čini smetnju literarnoj komunikaciji nego ju i onemogućuje.

Piščev stil podrazumijeva onaj leksički sloj jezika koji je rezultat njegova izbora. Može se postaviti pitanje: Mora li recipijent znati značenja svih riječi, odnosno mora li ih otkriti, a ako ih otkrije, treba li ih pamtit i tj. zadržati u aktivnom ili pasivnom rječniku. Ta se pitanja nameću ponajprije kada se radi o lektirnim djelima. Ako se i ne mogu dati jednoznačni odgovori, zasigurno se može reći da je otkrivanje značenja riječi povezano s intelektualnom znatiželjom i da omogućuje bolje razumijevanje teksta i veću osjetljivost na jezične i stilske odlike nekoga teksta.

U školskome kontekstu pripremajući sat lektire učitelj mora sam odgovoriti na neka pitanja:

- Je li razumijevanje neke riječi, izraza važno za razumijevanje (djela) teksta u kojem se pojavljuje?
- Označuje li riječ takav pojam koji djeca moraju zapamtiti?
- Jesu li se učenici sposobni koristiti kontekstom kako bi otkrili značenje riječi?
- Hoće li poznavanje neke riječi pripomoći u otkrivanju značenja drugih riječi?
- Hoće li riječi i izrazi imati vrijednost u učenikovu razumijevanju značenja i izvan zadatoga umjetničkoga konteksta? (isto, 26-27)

Za svaku izdvojenju riječ učitelj mora znati odgovore na navedena pitanja, a potvrdni odgovori putokazi su za objašnjavanje njezina značenja na satima lektire. Osim pripremljenih riječi, provjeriti će i riječi koje su i učenici pronašli i koje se mogu objašnjavati u navedenom sustavu.

Lekseni/stilemi - njihovo razumijevanje i otkrivanje

Otkriti jezično-stilske osobitosti nekoga djela jedna je od zadaća nastave hrvatskoga jezika i književnosti. Razumijevanje djela proizlazi iz razumijevanja jezične strukture. Otkriva se piščev izbor jezičnih jedinica. Kako dijete osnovnoškolske dobi nema u svojem aktivnom pa ni pasivnom rječniku mnoge od piščevih leksema, potrebno ih je prepoznati, otkriti njihovo značenje kako bi se prepoznala osobitost piščeva izraza. Jezično-stilske osobitosti djela Nade Iveljić otkrivaju se u njezinu izboru izražajnih vrijednota ali i u vlastitom jezičnom stvaralaštvu. Tu razinu treba prepoznati učitelj kao odastao recipijent kako bi mogao posredovati u dječjem otkrivanju toga sloja umjetničkoga djela. Mogu se uspostaviti četiri kategorije djece nepoznatih i manje poznatih riječi.

Prva kategorija čine riječi čije je značenje djeci poznato, ali nisu dijelom djetetova rječnika (npr. *mekoća, šakač, mijekarnica, prozivnik*).

Drugu kategoriju čine riječi djeci oblikom poznatom, ali u tekstu nose druga značenja (npr. *putnica* se u romanu *Ridokosa primadona* javlja kao *putna isprava*, a djeca ju poznaju u značenju *ženske osobe koja putuje*).

Treću kategoriju čine riječi djeci nepoznata značenja koje mogu ovisno o svom društveno-jezičnom iskustvu odrediti iz konteksta (to su primjerice riječi *potvora, nadušak, prodol, rebrenice*).

Četvrtu kategoriju čine riječi čije značenje se otkriva njihovom tvorbenom raščlanbom do koje dijete dolazi uz učiteljevu pomoć: *nagubnica* (ono što je na gubici, isto što i brnjica), *utvaralica* (onaj koji se pravi važan), *bezmrjerje* (ono što nema mjeru, bez mjere), *mrvičar* (onaj koji je sitan poput mrvice).

Posebnu kategoriju čine žargonizmi. Kako je osnovna odlika žargonizama njihovo brzo nastajanje i nestajanje, oni su, dakle, obilježje govora jedne ili više generacija (neki su zabilježeni i u romanima Nade Iveljić: *frend, simpa, kompić, super, fora, profa, faca, stara...*). Neki od zabilježenih žargona u romanima iz 80.-ih godina danas su već nestali iz rječnika mlade generacije (*fakin, ceriti se, kulja, kolac, famozno*). Na ovom su mjestu navedeni samo poneki primjeri žargonizama u romanima Nade Iveljić koji se mogu prepoznati u govoru mlade generacije kao i oni koji više ne žive u govoru mladih.

Ova je kategorija riječi najviše podložna promjeni jer se iz generacije u generaciju pojavljuju novi žargonizmi potiskujući stare. (Ponekad se prema uporabi određenoga žargonizma može približno odrediti generacijska pripadnost. Također se poneki žargonizmi vežu samo za određene, ponajčešće urbane sredine.

Žargon ulazi u jezik književnoga djela kao autorov izbor iz razgovornoga jezika koji supostoji s njegovim standardiziranim oblikom. Uključen u književno-umjetničko djelo postaje dijelom književno-umjetničkoga stila. Dakle, načinjen je izbor i prijenos iz stvarnog konteksta u nestvarni kontekst umjetničke tvorevine.

U ovoj petoj kategoriji, koju čine žargonizmi u djelima Nade Iveljić, potrebno je otkriti i utvrditi njihova značenja kao i njihovu aktualnost. Osim značenja učitelj treba otkriti postoje li sinonimske žargonske varijante u govoru novije generacije. Primjerice, u romanima Nade Iveljić potvrđeni su žargonizmi koji su djeci nepoznati ili ih djeca prepoznaju kao „stare“ i za njih imaju novu žargonsku varijantu (*kolac* za jedinicu djeteta bi odredilo kao izraz koji je čulo u govoru starijega člana obitelji). (Možda bi ih se moglo nazvati arhaičnim žargonizmima?)

Svako novo čitanje nekoga djela u novijoj generaciji iznijedit će neke „nove“ nepoznate riječi. Učitelj se zato svaki put mora iznova pripremiti. Samoj interpretaciji prethodi temeljna učiteljeva priprema. Riječi i izrazi koje je učitelj prvotno zapazio i pripremio se za njihovo objašnjenje ujedno su temelj uočavanja tvorbenih i jezično-stilskih osobitosti romana Nade Iveljić. Učitelj je posrednik i kako bi posredovao između spisateljice odnosno njezina teksta i djeteta kao recipijenta, sam mora duboko uroniti u stvaralačko, jezično tkivo. Učitelj ne prenosi učenikima sve svoje spoznaje, ali bez njih se ne može dogoditi posredovanje. Primjere zapaženih tvorbenih i jezično-stilskih osobitosti ne će objašnjavati na teorijskoj razini, ali možda mora učenike senzibilizirati za osobitosti književno-umjetničkoga stila. Ali učitelj to ne može učiniti ako sam nema dovoljno ne samo metodickih nego i književnoteorijskih i jezičnih znanja. Uza sve to potrebno je učiteljevo iskustvo i dobro poznavanje doživljajno-spoznajnih mogućnosti učenika. Čitanje književno-umjetničkoga djela pridonosi bogaćenju aktivnoga i pasivnoga leksika.

Zaključak

O jeziku Nade Iveljić malo se pisalo. Joža Skok u pogovoru knjizi *Vodenica Sokolica* napisao je da je stil autorična neusiljena pripovijedanja zasnovan na skladnosti njezine rečenice i izraza. U tom pripovijedanju autorici je uspjelo prigušiti lirsku patetičnost i emocionalnost svoje fraze te prirodnim izrazom leksika, stila i ritma iznijeti svoj osobni doživljaj onoga svijeta koji je uvijek privlačan i suvremenom djetetu. (Skok 1981).

Tvorbena jezično-stilska analiza romana Nade Iveljić iscrpljivala se uglavnom na pronalaženju, popisivanju, opisivanju te vrjednovanju i procjenjivanju stilskih osobina njezina jezično-stilskoga stvaralačkog izbora. U jezično-stilskoj analizi nisu uzimani samo oni elementi koji su stilogeni nego su uzimani svi oni elementi koji su rezultat jezične nadgradnje u jeziku promatranoga književnog djela, odnosno koji su rezultat spisateljske stvaralačke jezične tvorbe. Pod jezičnim se stvaralaštvom podrazumijevalo otkrivanje i korištenje novih mogućnosti kombiniranja jezičnih jedinica uslijed čega dolazi do pojave nove riječi. Jezik Nade Iveljić izbor je iz poznatog usmjeren prema iskorištavanju postojećeg na nov način, a samo u manjem dijelu obilježava ga stvaranje novoga.

WORD FORMATION CHARACTERISTICS OF LANGUAGE AND STYLE IN NOVELS BY NADA IVELJIĆ

This paper singles out examples of the author's shift from a regular, ordinary, everyday, automated way of expression, which through its rarity, unusualness and novelty, surprise the reader and draw attention to themselves. Namely, in stylistic analysis of the literary and artistic text, «advantage is given to, or at least the attention is drawn to, linguistic phenomena that are either rarer, jargonistic, archaic, neologistic or of foreign origin, etc.), and even those phenomena that are opposed to normative principles, that are irregular in some way (or «incorrect».)» (Pranjeković 2002:156). This paper considers such terms as stylistically embellished or stylogenes. Linguistic-stylistic analysis has included novels written by Nada Iveljić published in the 1980s: *Pozdravite novoga jahaća* (1982), *Kiosk na uglu ulice* (1983), *Zlatarovo malo zlato* (1988), *Ridokosa primadona* (1989), *Dječji dom* (1989).

Key words: reception of literary-artistic work, linguistic-stylistic analysis, Nada Iveljić.

LITERATURA

1. Antoš, A. (1974) *Osnove lingvističke stilistike*. Zagreb: Školska knjiga
2. Babić, S. (2002) *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, treće, poboljšano izdanje. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Nakladni zavod Globus
3. Bagić, K. (1997) *Beletristički stil. Pokušaj određenja*. Kolo, 2/1997, Zagreb.
4. Graves, F., M. (2009) *Teaching Individual Words. One size does not fit all*, Teachers College Press, 1234 Amsterdam Avenue, New York, NY 10027 and The International Reading Association

5. Hampton, S., Reswick, L. B. (2009) *Reading and Writing with Understanding*. Universiti of Pittsburgh and the National Center on Education and the Economy, Pittsburg.
6. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (2003). Zagreb: Novi Liber
7. *Hrvatski jezični savjetnik* (1999), urednici: Eugenija Barić i dr. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine
8. Katičić, R. (1971) *Jezičnoslovnogledi*. Zagreb: Školska knjiga
9. Lešić, Z. (1975) *Jezik i književno djelo*, II. izdanje. Sarajevo: IP «Svjetlost», OOUR Zavod za udžbenike
10. Pranjek, K. (1985) *Jezik i književno djelo*. Ogladi za lingvostilističku analizu književnih tekstova, treće, prošireno izdanje. Beograd: Igro Nova prosveta
11. Pranjek, K. (1986) *Jezikom i stilom kroza književnost*. Zagreb: Školska knjiga
12. Riffaterre, M. (1989) *Kriteriji za stilsku analizu*, Quorum, br. 5/6, Zagreb
13. *Rječnik hrvatskoga jezika* (2000), glavni urednik Jure Šonje. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga
14. Samardžija, M. (2003) *Piščev izbor*. Prinosi (leksiko)stilistici i tekstologiji hrvatskoga jezika. Zagreb: Pergamena
15. Silić, J. (2006) *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput
16. Skok, J. (1981) Pogovor knjizi Nade Iveljić *Vodenica Sokolica*. Zagreb.

IZVORI

- Iveljić, N. (1982) *Pozdravite novoga jahaća*. Zagreb: Školska knjiga
 Iveljić, N. (1983) *Kiosk na uglu ulice*. Čakovec: Zrinski
 Iveljić, N. (1988) *Zlatarovo malo zlato*. Zagreb: Školska knjiga
 Iveljić, N. (1989) *Ridokosa primadona*. Zagreb: Mladost
 Iveljić, N. (1989) *Dječji dom*. Čakovec: Zrinski